

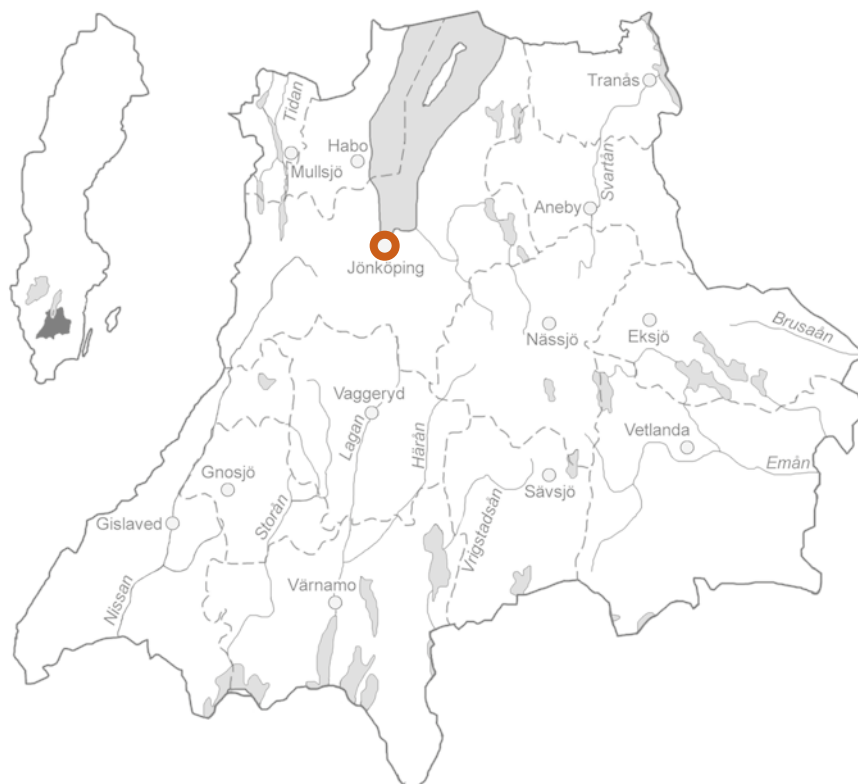
Idas skola

Antikvarisk utredning, Lövet 3
Jönköpings stad i Jönköpings kommun, Jönköpings län

Idas skola

Antikvarisk utredning, Lövet 3
Jönköpings stad i Jönköpings kommun, Jönköpings län

Jönköpings läns museums dnr: 176/2020

Rapport och foto: Britt-Marie Börjesgård

Grafisk mall: Anna Stålhammar

Distribution: Digital pdf.

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping

Tel: 036-30 18 00

E-post: info@jkpglm.se

www.jkpglm.se

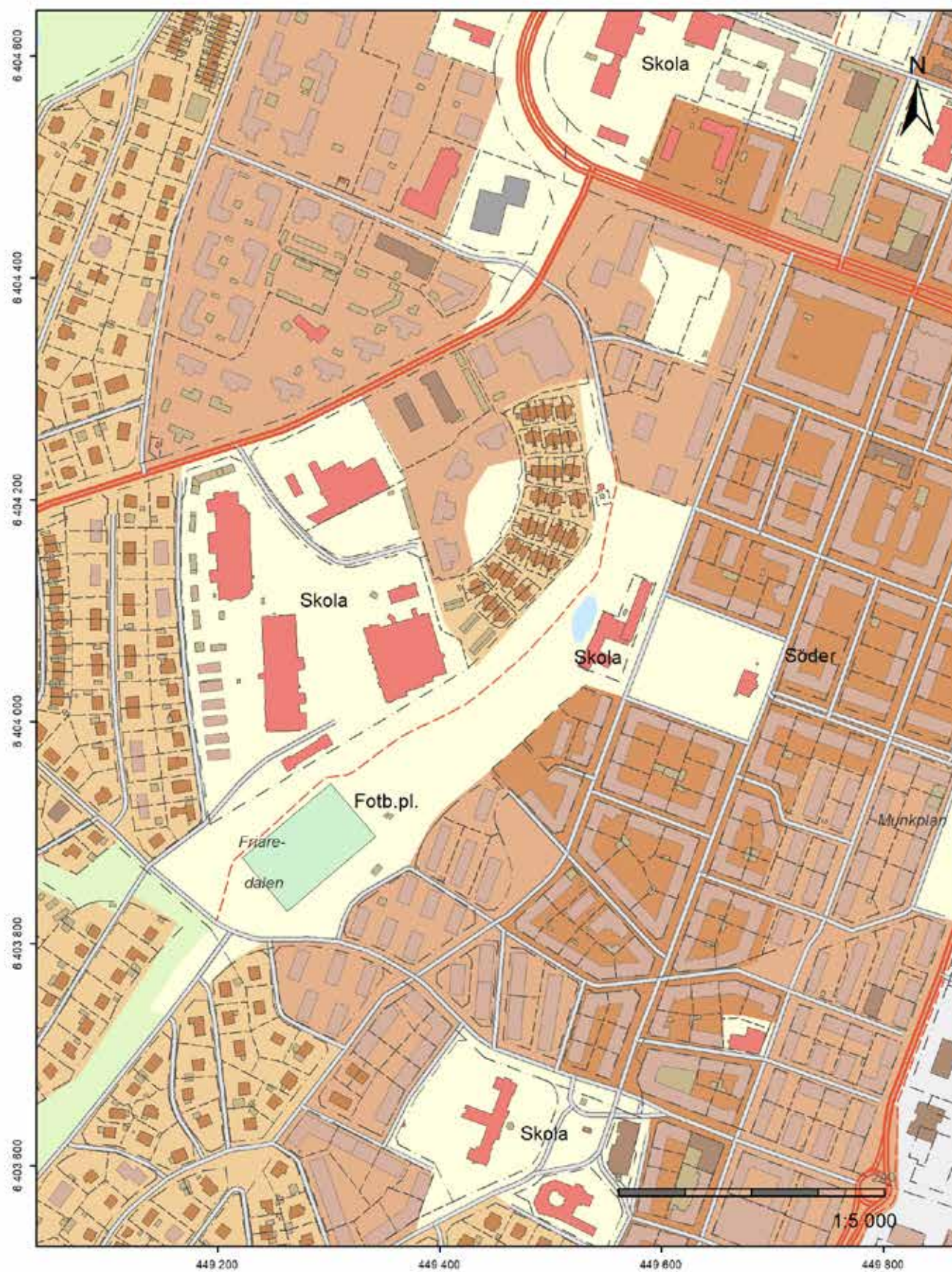
Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:

© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2020

Innehåll

Inledning.....	5
Nya Idas skola.....	5
Bakgrund – Idas skola.....	6
Friaredalen.....	7
Arkitekt Lars Löftstedt.....	8
Beskrivning.....	8
Exteriör.....	9
Interiör.....	12
Byggnadshistorik.....	19
Händelsehistorik.....	19
Ursprunglig plan.....	20
Material.....	22
Om kulturhistorisk värdering och lagstiftning.....	23
Definition av kulturmiljövärden.....	23
Lagstiftning.....	23
Klassning av kulturhistoriska värden.....	24
Kulturhistorisk värdering.....	25
Tidigare värderingar.....	25
Karaktär.....	26
Särskilda antikvariska hänsynstagande.....	28
Sammanfattning.....	28
Administrativa uppgifter.....	29
Referenser.....	30
Arkiv.....	30
Otryckta källor.....	30
Tryckta källor och litteratur.....	30

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Inledning

Länsmuseet har på uppdrag av fastighetsägaren utfört föreliggande kulturhistoriska utredning gällande nya Idas skola, Lövet 3 i Jönköping. Uppdraget har varit att identifiera och beskriva befintliga värden som ett underlag inför eventuella framtida förändringar. I rapporten beskrivs byggnadens historik, kulturhistoriska värden och väsentliga karaktärsdrag. Rapporten innehåller även översiktliga rekommendationer vad gäller fortsatt förhållningssätt till byggnaden.

Utredningen har beställts av Tekniska kontoret, Jönköpings kommun. Arbetet har utförts under september–oktober 2020 av antikvarie Britt-Marie Börjesgård, Jönköpings läns museum. Arbetet har omfattat besiktning på plats, arkiv- och litteraturstudier samt bedömning och rapportarbete.

Nya Idas skola

Nya Idas skola invigdes 27 maj 1963. På skolan som benämndes ”yrkesskola för husligt arbete”, fanns hushålls- och barnavård, men också textil utbildning. Skolan ersatte då den ursprungliga Idas skola från 1908, som tillkom genom en donation av Ottonin Ljungqvist, som var disponent och ägare av Munksjö bruk.

Idas skola från öster med träden i Idas park mot Gröna gatan i förgrunden och Friaredalens grönska som syns genom pelargången.

Den ursprungliga Idas skola.

Bakgrund – Idas skola

Donationen och skolans namn minner om Ljungqvists första hustru som dog i barnsäng år 1881. Året därpå, i anslutning till att han gifte om sig, överlämnade paret pengar samt en tomt till Jönköpings stadsfullmäktige. Det dröjde dock fram till 1908 innan skolbyggnaden stod klar, dessförinnan hade försöksverksamhet bedrivits under några år i andra lokaler.

I gåvobrevet beskrivs skolans syfte och ändamål. På den done-rade tomten skulle uppföras en byggnad *”avsedd att under namn Idas skola inrymma en praktisk hushållsskola för medellösa men för berömvärd och dygdig vandel kända flickor, anställda vid i Jönköping belägna fabriker dom med lämnadt företrädd för dem, som äro eller varit anställda vid Munksjö pappersbruk och därifrån äga fullgoda vitsord”*. Donationen skulle vidare *”inom Jönköping hugfästa min-net af aflidna fru Ida Ljungqvist född Tenger, och de husliga dygder, som i så rikt mått prydde henne”*

Idas skola ritades av dåvarande stadsarkitekt August Atterström och är en tidstypisk tegelbyggnad med blinderingar. Skolan, som idag nyttjas som förskola, ligger i Drottningsgatans förlängning med Munksjö bruk i fonden. Tomten i övrigt planlades som park.

Efterhand kom Idas skola att inordnades i stadens skolsystem. Under 1950-talet blev yrkesutbildning allt mer inriktad på heltids-utbildning. I Jönköpings sammanfördes yrkeskolan till två enheter dels skolan för hantverk, industri och handel dels Idas skola. I Idas skolas kursprogram ingick heltidskurser i husligt arbete och barnavård, med bland annat utbildning av barnsköterskor samt en tvåårig verkstadsskola för klänningssömmerskor och deltidskurser i hushållsgöromål. Skolan hade länge varit trångbodd, nybyggnadsplaner hade funnits sedan 1940-talet, och nya Idas skola erbjöd, när den stod klar, ändamålsenliga och moderna lokaler för dessa utbildningar.

Under 1950- och 1960-talen reformerades i princip hela skolväsendet, folkskolan ersattes av den nioåriga grundskolan. Men också

det frivilliga skolsystem med gymnasium, fackskola och yrkesskola genomgick förändringar. Från 1971 inordnades även yrkesskolan i den kommunala gymnasieskolan, den yrkesutbildning som tidigare bedrivits på kvällstid kom att bli en del av vuxenutbildningen.

Idas skola är sedan 1980-talet en del av Bäckadalsgymnasiet.

Den modernistiska skolbyggnaden ritades av Lars Löfstedt, som vid tiden var knuten till Boo D:son Widéns arkitektkontor i Jönköping.

Friaredalen

I de första förslagen diskuterades en tillbyggnad i skolparken, men med hänsyn till dess betydelse i stadsrummet anvisades en plats i dess nära anslutning i kanten av Friaredalen väster om Gröna gatan, eller Junebäcksdalen som parken officiellt hette.

Parken längs Junebäckens dalgång anlades på 1930-talet i samband med saneringen och kulverteringen av bäcken. Junebäckens flöde hade kraftigt decimerats i samband med att vattenledningen anlades och den kvarvarande bäckens rännil betraktades av de styrande som en sanitär olägenhet. Att anlägga en park blev ett sätt att mildra protesterna mot att den historiska och för staden viktiga bäcken kulverterades. Stadsträdgårdsmästarens förslag till anordnande av en parkanläggning i Friaredalen godkändes 1937. Initialt genomfördes uppöjningsarbeten – det hade tidigare tippats skräp och avfall utför slänterna ned i kärret i dalgångens botten – innan man kunde omforma dalgången till park och grönområde. En parkanläggning för både vuxna och barn anordnades, för de sistnämnda med lekplatser och plaskdamm.

Parkplanen innebar i stort att dalgångens topografi bevarades med ett bibehållande av slänterna. För att kunna omvandla den tidigare kärrmarken till en park påfördes dock stora mängder jord både nere i dalen och längs slänterna.

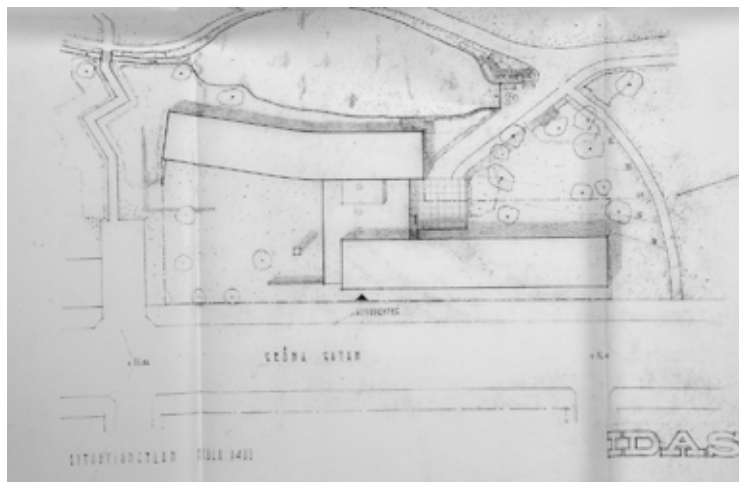
Utsnitt ur karta över Jönköpings stad, Västra delen upprättad av 1935 av stadsingenjör Einar Adell. Kartan visar den planerade parkanläggningen Junebäcksdalen, Idas skola med tillhörande park och axeln Drottninggatan – Munksjöfabriken.

Arkitekt Lars Löfstedt

Skolan är ritad av Boo D:son Widéns arkitektkontor i Jönköping med Lars Löfstedt (1923–2012) som ansvarig arkitekt. Löfstedt gjorde de första ritningsförslagen som låg till underlag för beslut 1958 och han har signerat alla fasad-, sektion- och planritningar samt detaljritningar på trappor, fasad- och fönsterdetaljer. Den fasta inredningen i hushållsskolans kök samt uppställningsritningar på dörrar är signerade av andra medarbetare på kontoret. Lars Löfstedt arbetade vid Boo D:son Widéns arkitektkontor under åren 1952–1961. Huruvida han följde projektet fram till att skolan var klar, eller lämnade det i samband med att han lämnade tjänsten finns inga uppgifter om.

Lars Löfstedt drev sedan kontor tillsammans med Rudolf Moeschlin fram till 1972 och därefter hade han ett eget kontor. Lars Löfstedt var utbildad byggnadsingenjör vid NKI, Nordiska korrespondensinstitutet med examen 1947. Han blev invald medlem i SAR, Sveriges arkitekter 1976.

Situationsplan över skolan.

Beskrivning

Idas skola ligger öster om Gröna gatan i kanten mot Friaredalen. Skolan består av två rektangulära byggnadskroppar som i princip ligger parallellt och som är förskjutna i förhållande till varandra. De är sammanlänkade genom en lägre byggnad uppförd i en våning och med ett källarplan.

Huskropparna är gestaltade i förhållande till parken. Byggnaden längs gatan är uppförd på pelare och entrépartiet i väster är byggt av glas. Detta för att i minsta möjliga mån störa siktlinjen från Idas park över i Friaredalens parkområde. Den nedre byggnaden förhåller sig till parken på motsatt sätt, den är byggd i sluttningen och dess lätt svängda form följer terrängen. Anpassningen var en förutsättning för att få bygga på parkmark, vilket arkitekten löste på ett elegant och subtilt sätt.

Exteriör

Byggnad A

Byggnaden mot gatan är uppförd i två våningar och vilar på runda gjutna betongpelare. Fasaden är klädd med ljusblå eternitskivor, samt med svarta skivor i ett band som avslutning upp mot det platta taket. Fönstren går i band med en rak övre kant och varierar mellan två storlekar avseende fönsterrutorna höjd, med ”hela” respektive ”halva” rutor. Detta inte som ett estetiskt uttryck utan det är snarare relaterat till de bakomliggande rummens funktion.

Mellan fönstren sitter vertikala vita solskärmar av formgjuten eternit. Solskärmarerna är av två olika djup, längs den östra fasaden är samtliga 35 cm djupa utformade som en skarp kedjebåge. Åt väster, i det parti där korridoren löper innanför är de lägre, endast 5 cm och rektangulära med rundade hörn. Detta indikerar att skärmarerna, sitt påtagliga estetiska uttryck till trots, har utformats utifrån dess funktionella roll som just solskärmar. De djupa solskärmarerna gör att när man ser byggnaden från sidan framstår den som vit.

Gårdsytan mellan pelarna nyttjas idag som parkering, vidare finns några fasta bänkar samt ett glasat trapphus med en spiraltrappa som utgör reservutgång från de överliggande våningarna.

Det glasade entrépartiet är indraget i förhållande till byggnadskroppen i övrigt och ligger innanför pelarraden, vilket gör att byggnadens lätthet och svävande uttryck förstärks. Fasaden är uppdelad i nedre våningshöga fönster samt en övre rad med lägre fönster mot taket som ger genomsiktligheten. Fönsterraderna är delade av ett svart band av skivmaterial av samma slag som skolbyggnadens

Genom att byggnadskroppen mot Gröna gatan står på pelare vidmakthålls kontakten med Friaredalen och dess grönska. Även de himmelsblå fasadskivorna bidrar till det lätta intrycket.

Fasadens vertikala linjer följer solskärmarna genom fönsterbågarna och vidare ut i markbeläggningsens mönster.

Längs mellanbyggnadens norra fasad löper en trappa upp till gatunivå. Den senare kompletterande nödutrymningsrampen gör att man inte lika tydligt uppfattar hur formerna möter varandra. I anslutning till lastintaget är en plan yta och slänten hålls av en formgjuten betongmur.

avslutning mot tak. Entrébyggnadens fönsterposter löper linjärt med skolbyggnadens solskärmar och tar på sätt upp dessa vertikala linjer. På det svarta bandet, står texten IDAS SKOLA över porten samt i hörnet BÄCKADALSGYMNASIET. Texten är satt med tredimensionella vita bokstäver i en modern sans-serifstil, troligen futura. På den norra fasaden sitter en urtavla som inte längre är i funktion då visarna saknas.

Entrépartiet, som inte är ursprungligt, består av två bruneloxerade aluminiumportar. Söder om entrén ansluter en formgjuten betongmur som är täckt med vildvin och en annan mera småbladig klätterväxt. Muren skapar en liten från gatan avskärmad gräsbevuxen innergård. Vid byggnadens norra gaveln löper en trappa ner till mellanbyggnadens källarplan. Muren är formgjuten

Byggnad B

Byggnadskroppen som utgör en sammanbindande axel mellan de två skolbyggnaderna är i fasaden utformad med referenser till dessa men med en något annan gestaltning. Det svarta bandet mot tak är återkommande. Fönstren är placerade i band och de utskjutande posterna mellan respektive fönster är klädda med den ljusblå fasadskivan, liksom ytan under fönstren i de fall inte är våningshöga. Åt söder har byggnaden ett synligt våningsplan och åt norr två våningsplan. På fasaden åt norr går ett våningsavskiljande vitputsat band av serponitbruk mellan de två våningsplanen.

Byggnad C

Den nedre skolbyggnaden når man antingen från gatan via en trappa från gården norr om entrébyggnaden eller via gångstigen söder om den senare matsalsbyggnaden, eller via parken. Dess fasad är i princip gestaltad på samma sätt som byggnaden längs gatan, med de blå fasadskivorna, höga respektive låga fönster som linjerar i överkant, ett band av svart skivmaterial mot det platta taket samt de kraftiga vita vertikala solskärmarna.

Även denna byggnadskropp är indragen i dess sockel, här genom att suterrängvåningens fönsterrad bildar en från fasaden indragen sockelvåning och med från sockeln något utskjutande bärande gjutna fyrkantiga pelare. Den gråmålade sockeln svarar mot det svarta bandet mot taket. Den indragna suterrängvåningen gör att byggnaden, sina tre våningar till trots, upplevs vara två våningar hög. Byggnaden är svängd och följer släntens kurvatur, en form som också tas upp i den lilla fågeldammen strax öster om i parken.

På byggnadens östra fasad, som på insidan vetter mot korridorer, är solskärmarna grunda.

Byggnaden i parken följer ravinens slänt och fasaden speglar sig i fågeldammen.

Byggnad D

I den södra delen av byggnad C finns en tillbyggnad vinkelrätt åt öster som är uppförd i ett plan med källare. Byggnaden är spritputsad vid entrén i öster samt i väster mot byggnad C. Fasaderna i norr och söder refererar till den ursprungliga gestaltningen med fönster i band, skrivmaterial under och över fönstren samt vertikala våningshöga vita plåtklädda följare mellan fönstren. Den putsade gråmålade sockeln följer sluttning och är därmed låg i öster och hög i väster.

Vid den östra fasaden finns ett centralt placerat entréparti med vita ståldörrar under ett platt kraftigt skärmtak. Vid den södra fasaden i vinkeln mot den ursprungliga byggnaden finns en källaringång.

Den under 1980-talet kompletterade restaurangbyggnaden förhåller sig till ursprungsbyggnaden på ett anpassat men självständigt sätt.

Entréhallen med den skulpturalt utformade trappan.

Interiör

Ingången till de två skolbyggnaderna sker via en gemensam entréhall. Höjdskillnaden mellan de båda byggnaderna tas upp genom halvplan i förbindelsebyggnaden som även inrymmer en mindre aula. Respektive skolbyggnad är uppbyggd kring ett enkelsidigt korridorsystem med skolsalar och andra lokaler som man når från korridorerna.

Entréhallen

Man når Idas skola via huvudentrén mot Gröna gatan. Innanför entrédörrarna finns ett vindfång, uppfört som en liten kub inne i entréhallen med dubbla glasade svängdörrar av teak. Luftslussens väggar är klädda med smal träpanel i material och ytbehandling anpassad mot försterkarmarna. Entréhallen är en stor öppen hall med en fribärande trappa i dess västra del. Trappan, som har ett vilplan på dess halva höjd, är elegant utformad med ett i betong formgjutet öppet trapplopp som bär upp de svarta kalkstensstegen med luft på sidorna. Trappräcket består av smäckra svarta fyrkantsjärn som är fästade igenom stegen och i dess överdel en lejdare i formen av en bräda ställd på högkant. Detta är en gestaltning som går igen i samtliga trappor i skolan. Även om trapploppen är enklare utformade i övriga trappor.

Rummet är glasat åt öster och fönsterbågarna är invändigt klädda med skruvade teaklister. Mellan de våningshögade nedre fönstren och

Kalkstensgolvet's mönsterläggning fortsätter ut i markbeläggningens rutmönster.

de lägre överljusen löper, precis som utvändigt, ett band av svart skivmaterial. Det svarta bandet och de mindre fönstren under tak löper runt hela rummet men i väster och norr är väggpartierna nedanför vitputsade. I väst finns också en halvtrappa som leder ner till den sammanlänkande byggnaden mellan de två skolbyggnaderna. Kalkstensgolvet är lagt i ett rutmönster som också återfinns i markbeläggningen utanför, dock i annat material. Detta bidrar till att lösa upp gränsen mellan ute och inne och förstärker byggnadens genomsiktighet.

Den gjutna trappan är mycket elegant gestaltad.

Korridoren på första våningsplanet med pelarraden som skapar en rytm i rummet.

Byggnad A

Lärorum och expeditioner nås via entréhallens trappa. Den fribärande trappan övergår i ett mera traditionellt trapphus, med trappsteg av svart kalksten och trappräcke av samma slag med ståndare av smäckra fyrkantsjärn och ledstänger av massivt trä ställt på högkant.

På våningsplanet en trappa upp inryms lärarrum, rektorsexpedition samt ett antal skolsalar. Dispositionen består av en korridor i väster och salar och mindre rum i öster. Korridoren flankeras på sin östra sida av de genomgående gjutna pelarna, numera svartmålade. Tegelväggen i öster är målad med en röd färg, de putsade väggytorna är vita. Golven täcks av mörkgrå linoleum. I respektive ända av korridorer går rummet över hela byggnadens bredd. De ursprungliga dörrpartierna med de smala sidofönstren gör att kontakten med korridoren vidmakthålls.

På det andra våningsplanet, har det skett vissa förändringar i förhållande till den ursprungliga planen, med korridoren i väster och rum och salar i öster. I den norra delen av korridoren har väggen flyttats och ett uppehållsrum har skapats. På detta plan är tegelväggen gråmålad.

Originalfönstren är mycket sinnrikt konstruerade och öppningsbara åt två håll.

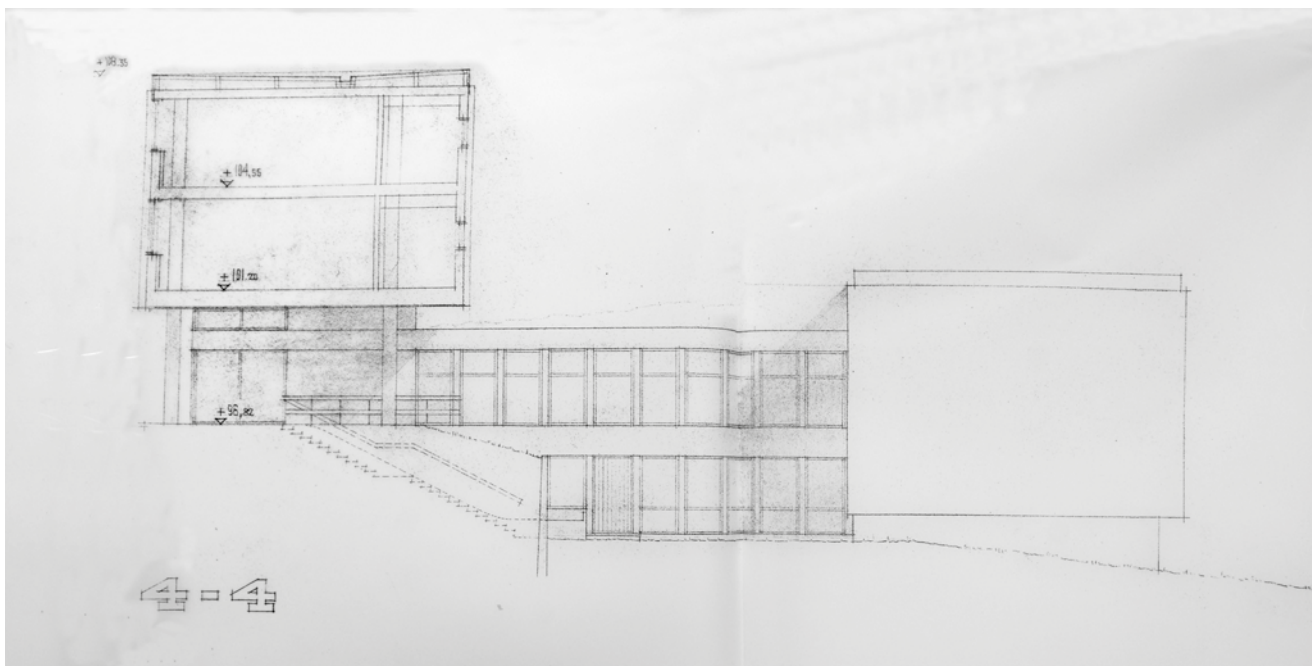
Lärosalen i norra delen av korridoren som går över hela byggnadens bredd. Genom den öppna dörren kan man se hela pelarraden vidare i korridoren.

Den övre korridoren med ursprungliga dörrar beklädda med furuplywood och det karaktäristiska smala fönstret vid sidan om dörren som ett sidoljus. Dörren med nödutrymningsskylten leder till den inglasade spiraltrappan i pelargången.

Lärarrummet finns kvar på sin ursprungliga plats. Möbleringen indikerar att det är en skola med anor och att man valde att möblera med kvalitet och god form, såsom Carl Malmsten, Svenskt Tenn och Arne Jacobsen. På golvet vid fönstret står två byster av donatorerna paret Klara och Ottonin Ljungqvist och i guldramen finns ett porträtt av Ida Ljungqvist. Rummet har dock förminskats då det ursprungligen gick över hela husets bredd, detta skedde troligen i samband med att hissen installerades.

I ett snitt ser man tydligt hur de olika byggnadskropparna och våningsplanen förhåller sig till varandra.

Byggnad B

Mellanbyggnaden som ligger en halvtrappa ner från entréhallen, inrymmer en större sal åt norr samt en sal och omklädningsrum i söder. I källarplanet finns i förrådsutrymmen, apparatrum, omklädningsrum samt en lärosal med fönster åt norr.

Den större samlingssalen i passagen mellan de två skolbyggnaderna. En sentida utrymningsramp är monterad i anslutning till fönstret.

Ett ursprungligt dörrparti i mellanbyggnadens källarplan. De enkla men ändå raffinerade dörrtryckena är tidstypiska, likaså sparkskyddet av räfflad gummimatta.

Byggnad C

Den nedre byggnaden nås via förbindelsebyggnaden. Också här är våningsplanen halvt förskjutna i förhållande till mellanbyggnaden och nås via halvtrappor. Strukturellt är byggnaden gestaltad på samma sätt som byggnaden mot gatan med en enkelsidig korridor och med lärosalar och andra rum tillgängliga från korridoren men här finns också förbindelse mellan flertalet av rummen. Korridoren är placerad i öster och salarna vända ut mot parken i väster. Också denna byggnad bärs på två rader av gjutna pelare, här är det dock fyrkantig pelare, synliga i korridoren och i salarna.

Första våningsplanet innehåller två skolkök med fast och i huvudsak ursprunglig inredning och med en mellanliggande matsal, möjlig att indela i två avdelningar genom en vikkvägg, lärarrum, samt omklädning och en helkaklad tvättstuga, med torkskåp.

Andra våningsplanet är i dess södra del inrett som kök och lärosal för restaurangutbildning i anslutning till den tillbyggda restaurangdelen. Den norra delen av korridoren rymmer arbetsrum av varierande storlek.

Suterrängvåningen är uppbyggd som de överliggande våningsplanen, korridoren är dock fönsterlös då den vetter mot slänten i öster.

Den nedre byggnadens svängda form framträder tydligast i korridorerna. Till vänster i bild kalkstens-trappan med dess smidda trapppräcke.

Ett av de ursprungliga dörrpartierna med furudörrarna och de eleganta fodren. Här i den kaklade tvättstugan.

Skolköken är ursprungliga med den platsbyggda inredningen. En tidstypisk detalj är perstorpsskivan på arbetsbänken.

Matsalarna i anslutning till skolköken är också välbevarade från byggtiden. Till vänster i bild kan man ana vikkväggen som gör det möjligt att dela av rummet.

Byggnad D

Byggnaden har entré i öster för besökare och utgör ett enda stort rum inrett som en restaurang med en bardisk i ena sidan av rummet. I väster står restuarangen i förbindelse med restaurangköket via en dörr.

Källarplanet nås från suterrängvåningen av byggnad C och där finns i huvudsak tekniska utrymmen. Källarvåningen nås också utifrån genom en dörr i söder.

Restaurangen i byggnad D.

Byggnadshistorik

Äldre odaterat fotografi, troligen från 1960-talet. Ur stadsarkivets fotosamling.

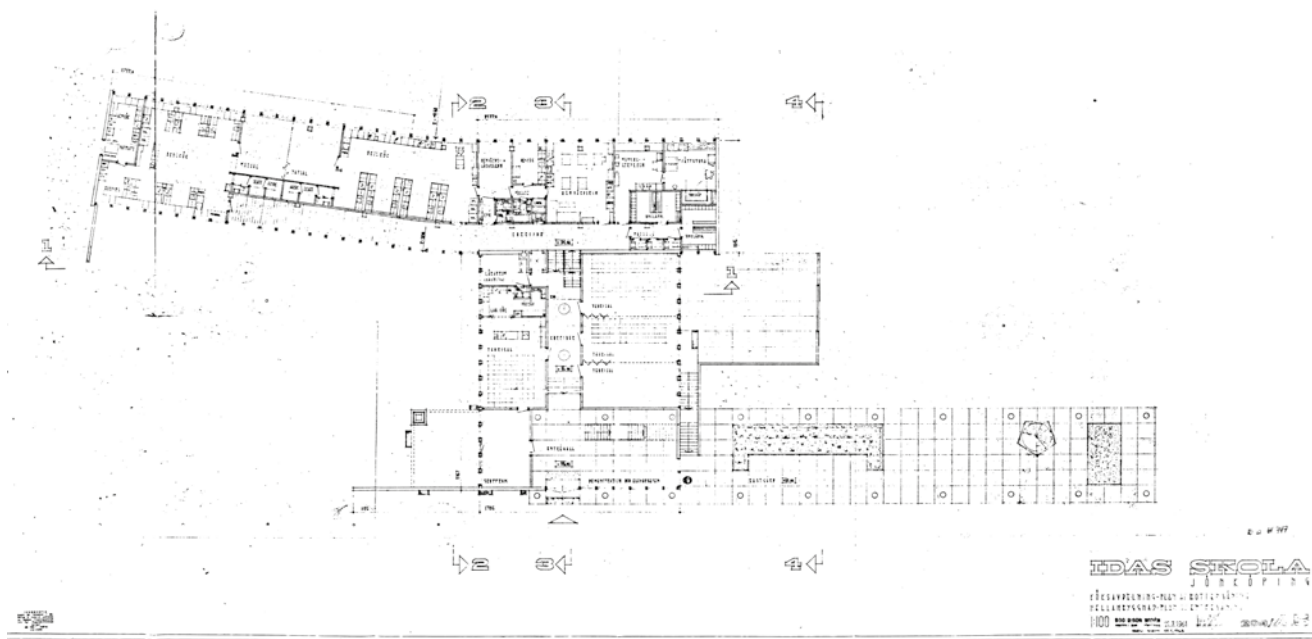
Händelsehistorik

1961–63 Nybyggnation

1963 Skolbyggnaden invigdes den 27 maj.

1987 Tillbyggnad av restaurangdel samt ombyggnad av anslutande storkök. Ritning upprättad av Arkitekthuset.

Vid sidan om ovan listade åtgärder har smärre om- och tillbyggnader genomförts som inte framgår av det ritningsmaterial som har funnits tillgängligt för utredningen. Ett hisschakt har byggts till i anslutning till den östra byggnadskroppen. Den ursprungliga panncentralen har ersatts med fjärrvärme och den höga skorstenen som stod på gården har demonterats. Kompletterande utrymningstrappor har monterats vid den nedre byggnadens södra gaveln och ett kompletterande fläktrum har uppförts på taket. Vidare har entrépartiet byggts om, de ursprungliga ytterdörrarna har flyttats in i ett vindfång i entréhallen. Samtliga av dessa åtgärder har troligen gjorts efter 1987 då de inte finns inritade på de då aktuella ritningarna.

Plan Köksavdelning bottenvåning, mellanbyggnad entrévåning.

Ursprunglig plan

De två huskropparna var funktionsdelade, byggnaden mot gatan inrymde de textila utbildningarna och byggnaden mot Friaredalen i huvudsak de husliga utbildningarna.

Sömnadsavdelningen

Huskropp A som på nybyggnadsritningarna benämns ”sömnadsavdelning” inrymde på våningsplanet en trappa upp lärarum och matsal, rektorns rum samt expedition och arkiv, teorisal med bibliotek, sömnadssalar, barnparkering (skolan vände sig vid denna tiden även till vuxna och barnomsorgen var inte utbyggd på samma sätt som idag) samt några mindre materialrum. På våningsplanet två trappor fanns sömnadssalar för yngre elever och verkstadssalar, material- och dockrum (för provdockor) samt provrum. Dispositionen var i princip densamma på båda våningsplanen med korridoren i väster och i respektive ände av korridoren fanns med ett större rum som gick över hela byggnadens bredd.

Den glasade entréhallen var avsedd för demonstration och elevarbeten, dörrpartiet var enkelt och den nuvarande luftslussen fanns inte. I den norra delen av rummet, som idag nyttjas av vaktmästaren innehöll grupprum.

Gården under byggnadskroppen på pelare benämndes rastgård och hade en avgränsad yta för plantering. Den rutmönstrade markbeläggen som idag finns närmast byggnaden följde med ut i hela pelarrummet.

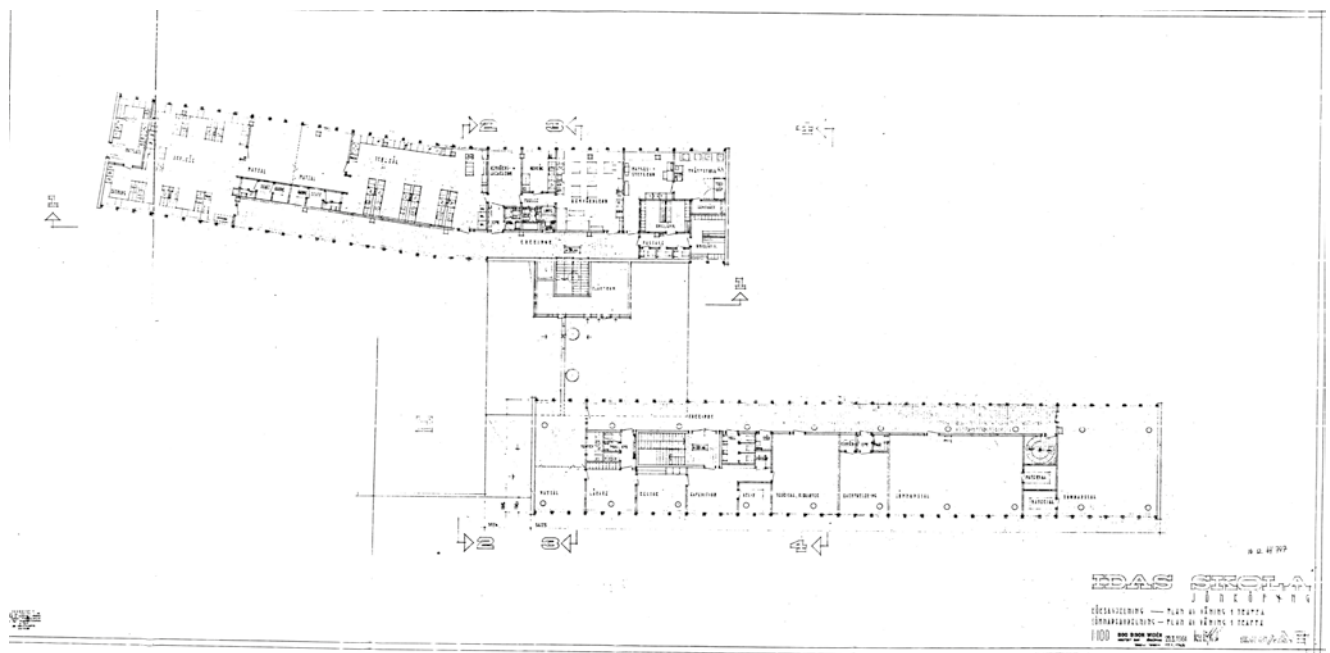
Mellanbyggnaden

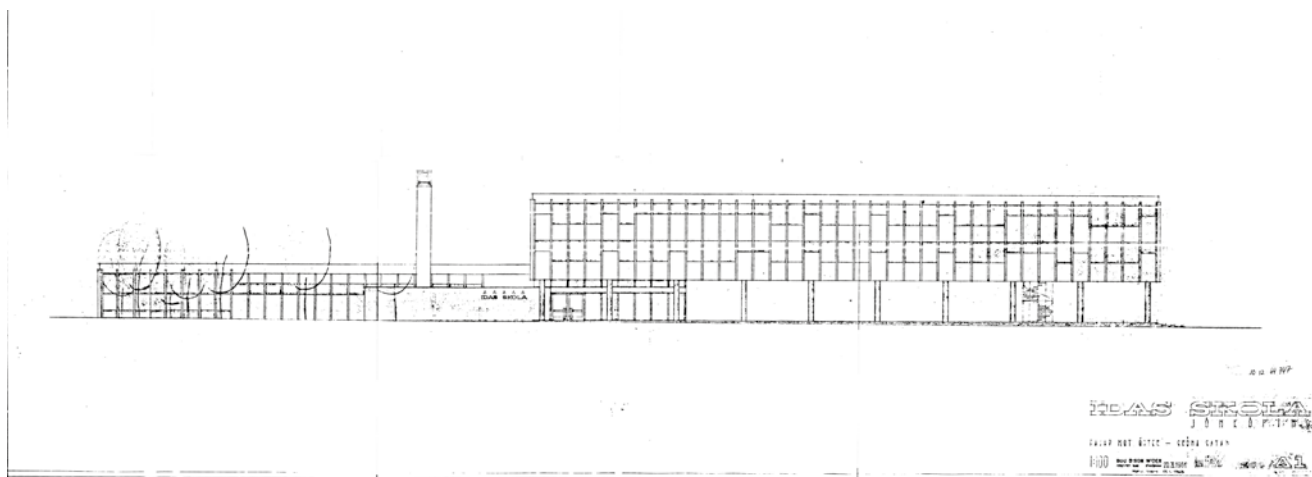
I passagen, över till huskropp C, en halvtrappa ner, fanns i norr en stor sal med möjlighet att indela i tre teorisalar med vikkvägg emellan och med separata dörrar in till respektive sal. Till en teorisal med laboratoriekök samt lärarrum för vävlärarna. Mellanbyggnadens källarplan inrymde en teorisal, torkrum, mangelrum, varumot-tagning samt vaktmästeri och i övrigt diverse förrådsutrymmen. I källaren under entréhallen fanns pannrum och tillhörande lokaler samt skyddsrum för 98 personer.

Köksavdelningen

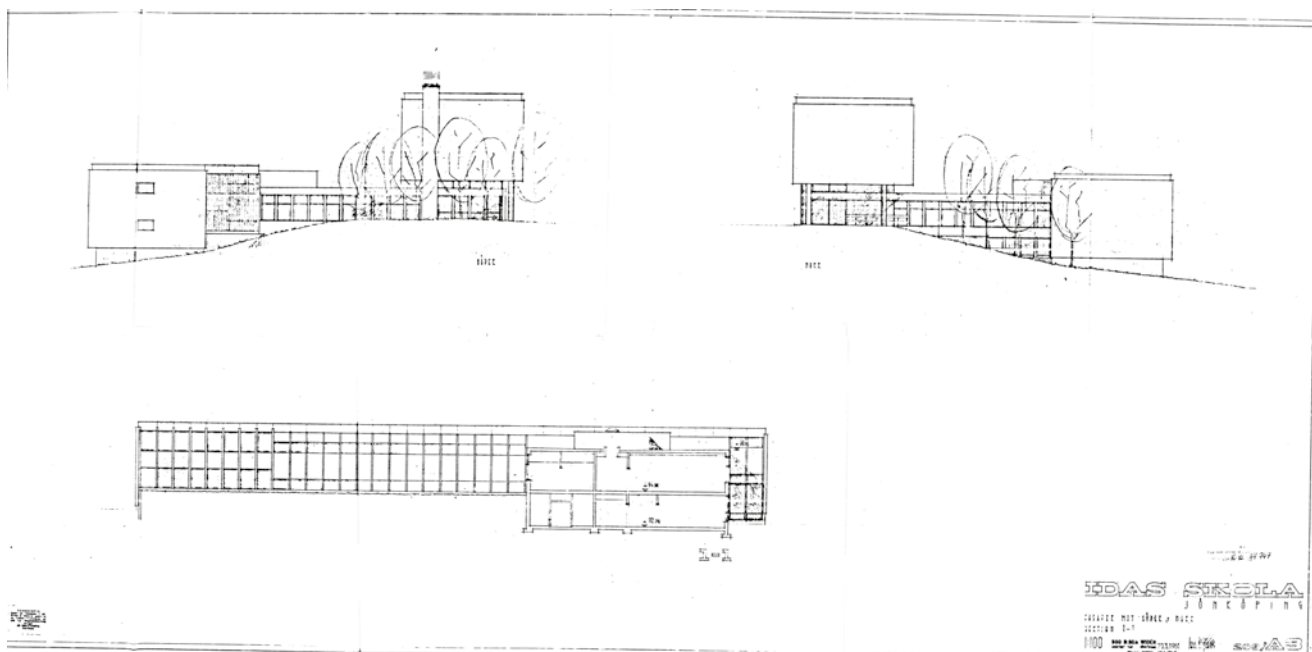
I byggnadskropp C, som benämndes köksavdelning, inrymdes på bottenplanet (en halvtrappa upp från mellanbyggnaden) två skolkök och två matsalar avdelade med en vikkvägg, emellan de båda skolköken, samt förrådsutrymmen för skafferier och handkammare. Skolköket i den större salen i den södra änden på korridoren hade även en avdelad plats för bakning samt ett mindre separat hemkök med matplats. Vidare ett hemvårds- och lärarrum, ytterligare ett hemkök samt ett hemvårdsrum. I den norra delen av korridoren inrymdes ett mangel- och strykrum, samt omklädningsrum och toaletter. Våningsplanet en trappa upp var helt identiskt inrett. Suterängsvåningen inrymde två stora vävsalar med ett mellanliggande rum för varpning, materialrum, ett ämnesrum för barnavård samt omklädningsrum och elevernas samlingssal med tillhörande kök.

Plan Köksavdelning våning 1 trappa, Sömnadsavdelningen våning 1 trappa.

Fasad åt öster.

Fasader åt söder och norr samt snitt 1-1.

Material och detaljer

Byggnaden uppfördes i modern teknik och med moderna material med bärande pelare och bjälklag i betong. Ytterväggarna, som inte är bärande, består av lättbetong och med fasadskivor av eternit i två olika sorts utförande, svart Massiv mot tak och de tunnare blå skivorna Colorflex som var limmade på en något tjockare beklädnadsskiva som fasadbeklädnad i övrigt. Eternitskivorna tillverkades av Skandinaviska Eternit AB i Lomma. Även de för projektet specialritade solskärmarna tillverkades av eternit som var ett formbart och väderbeständigt material med goda brandegenskaper.

Under 1950- och 1960-talen utvecklades en rad olika sorters fasadmaterial då väggarna inte längre behövde vara bärande. Putsade väggar och tegel ersattes av glas och skivmaterial i olika utförande.

Byggnaden är mycket genomarbetad med detaljritningar på trappor, solskärmarna utformning, fönster- och dörruppställningar m.m.

Om kulturhistorisk värdering och lagstiftning

Definition av kulturmiljövärden

Riksantikvarieämbetet har utarbetat ett system för kulturhistorisk värdering av bebyggelse. Basalt används begreppen dokumentvärden och upplevelsevärden samt förstärkande motiv.

Med dokumentvärde menas faktiska historiska egenskaper som byggnader har. Detta är värden som kan beskrivas objektivt, kanske i vissa fall mätas och jämföras med andra byggnader. Dokumentvärdet inbegriper historiska egenskaper inom en rad områden, det kan vara; byggnadshistoriskt, byggnadsteknikhistoriskt, arkitekturhistoriskt, samhällshistoriskt, socialhistoriskt, personhistoriskt eller till exempel teknikhistoriskt.

Upplevelsevärden beskriver estetiskt och socialt engagerande egenskaper hos bebyggelsen. Dessa värden är mer subjektiva, vilket gör dem svårare att mäta och kvantifiera då de utgår från värderingar. Exempel på upplevelsevärden är arkitektoniskt och konstnärligt värde, miljöskapande värde samt patina, dvs när en byggnad genom sitt skick kan förmedla en tidsdimension och ge upplevelsen av en långvarig användning. Andra upplevelsevärden som en byggnad kan ha är identitetsvärde som står för det som gör att vi känner trygghet, samhörighet och hemkänsla i miljön, eller kontinuitetsvärde när en byggnad använts för en viss funktion under längre tid. Traditionsvärde, dvs när byggnaden representerar en tradition, och symbolvärde är andra upplevelsevärden.

Till dessa värden kan man lägga förstärkande övergripande motiv, såsom om byggnaden är välbevarad, om materialen och utförande uttrycker särskild kvalitet eller om byggnaden uttrycker sällsynthet eller representativitet. Det kulturhistoriska värdet kan bedömas nationellt, regionalt och lokalt.

Lagstiftning

Inom kulturmiljöområdet är det framförallt tre olika lagar som reglerar den enskildes och samhällets rättigheter och skyldigheter – det är plan- och bygglagen (PBL), kulturmiljölagen (KML) och miljöbalken (MB). Här redovisas endast PBL, eftersom det är den lagstiftning som reglerar kulturmiljön för den aktuella fastigheten.

Plan- och bygglagen (PBL) är den lag som kommunerna har att förhålla sig till vad gäller planering och lovgivning. Vikten av att ta hänsyn till kulturvärden betonas generellt (2 kap 3, 4, 6§§), i översikts- och detaljplaner (3 kap 4,5 §§, 4 kap 13, 17 §§) och vad gäller kraven på byggnadsverk m.m. och bygglov (8 kap, 9 kap 2§). Vid tillämpningen av lagen gäller att byggnadsnämnden ska göra en avvägning mellan enskilda och allmänna intressen.

Underhåll

Generellt gäller att byggnadsverk skall underhållas och att detta underhåll skall anpassas till byggnadens historia och kulturhistoriska värde (PBL 8 kap 14 §).

Ändring

Vid ändring av en byggnad skall åtgärderna göras varsamt så att hänsyn tas till byggnadens historia och kulturhistoriska värde (PBL 8 kap 17 §).

Enligt 8 kap 7 § PBL skall de tekniska egenskapskraven (som omnämns i 8 kap 4 och 5 §§) vid ändring av en byggnad anpassas och avsteg får göras.

Förvanskning

Lagstiftningen omfattar även ett förvanskningförbud. En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas (PBL 8 kap 13 §).

Rivning

En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte rivas (PBL 9 kap 34 §).

Bygglov

Om någon planerar att ändra en byggnad kan det vara aktuellt att ansöka om bygglov. Bygglov skall exempelvis sökas om ”byggnaden byter färg, fasadbeklädnad eller taktäckningsmaterial eller byggnadens yttre utseende avsevärt påverkas på annat sätt” (PBL 9 kap 2§). Detta gäller främst inom detaljplanlagt område.

Klassning av kulturhistoriska värden

Man kan inte bara fråga sig om en byggnad eller bebyggelsemiljö har ett kulturhistoriskt värde, utan också i vilken grad. Länsstyrelsen i Jönköpings län har utarbetat ett system med klassning i fem olika kategorier, som kan vara en relevant utgångspunkt.

De fem olika kategorierna relaterar till kulturmiljölagen och plan- och bygglagen. Klass 1–4 innebär att byggnaden eller bebyggelsemiljön har sådana kulturhistoriska värden att de skall vägas in som ett allmänt intresse, exempel vid bygglovshandläggning. Klass 5 kan i princip sägas sakna kulturhistoriska värden.

Klass 1 innebär att byggnaden eller anläggningen skyddas i enlighet med kulturmiljölagen (kyrkor och byggnadsminnen).

Klass 2 är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt och den får därför inte förvanskas, enligt PBL 8 kap 13 §. Detta ställer tämligen höga krav på det kulturhistoriska värdet. Byggnader som har dessa särskilda värden bör förses med skyddsbestämmelser i detaljplan.

Klass 3 omfattar byggnader som har ett visst värde från kulturhistorisk synpunkt och detta innebär att ändring och flyttning av en sådan byggnad kräver att åtgärderna utförs på ett varsamt sätt så att man tar hänsyn till de historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värdena, allt enligt PBL 8 kap 17 §. Dessa byggnader bör skyddas genom varsamhetsbestämmelser i detaljplan.

Klass 4 kan sägas omfatta byggnader som har ett allmänt bebyggelsevärde. Detta innebär också att ändring och flyttning av en sådan byggnad kräver att åtgärderna utförs på ett varsamt sätt så att man tar hänsyn till de historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värdena enligt PBL 8 kap 17 §.

Slutligen är byggnader inom **klass 5** sådana som knappast har några kulturhistoriska värden och där man från samhällsplaneringssynpunkt inte behöver ta hänsyn till några sådana värden.

Byggnadens lätthet och genomsiktighet är ett viktigt karaktärsdrag.

Kulturhistorisk värdering

Tidigare värderingar

Nya Idas skola har av olika anledningar inte tidigare fått någon djupare utvärdering. När Torpainventeringen utfördes 1983 var byggnaden relativt nyuppförd och inventeringen koncentrerade sig på de något äldre objekten. Skolan nämns dock och innefattas i en av de prioriterade miljöerna av kulturhistoriskt värde, ”Drottninggatan med Idas skola och Munksjöns portbyggnad”. Skolan sluter det utpekade området åt väster och det inritade området sträcker sig att också inkludera fågeldammen i Friaredalen.

Inom ramen för kommunens inventering av den moderna bebyggelsen i början av 2000-talet prioriterades inte Torpa och Söder, vilket gjorde att den stadsdelen inte innefattades. Skolbyggnaden är dock nämnd i den allmänna bebyggelsehistoriska beskrivningen över perioden 1950–2000 där Idas skola tillsammans med Ljungarums-skolans andra etapp nämns som två modernistiska skolbyggnader med internationella förtecken värda att uppmärksamma.

Det svarta bandet av fassadskivor binder samman och förtydligar byggnadernas volymer.

Samma slags omnämnande får skolan också i den beskrivning över bebyggelsen i Jönköpings kommun som gavs ut av Stadsbyggnadskontoret 1998, författad av den tidigare stadsarkitekten Ingemar Thorsén.

Karaktär

Idas skola är en modernistisk skolbyggnad med internationella förtecken. Skissarbetena inleddes på 1950-talet och byggnaden kännetecknas av den tidens uttryck snarare än 1960-talets brutalism. Vad gäller förebilder finns referenser både till Le Corbusiers tankar om arkitektur och den amerikanska International style, med dess omsorg om material och detaljutformning.

Byggnaden är platsspecifik och gestaltad för att integrera med parkmiljön vid Friaredalen. Anpassningen till parken är mycket elegant och avser både byggnaden mot gatan och byggnaden mot parken, där byggnaden på pelare lyfts upp för att bevara samspelet i gaturummet mellan den gamla skolparken och Friaredalen medan den nedre byggnadskroppen följer och smyger in i sluttningen. Skolan som helhet har höga kulturhistoriska värden utifrån dess arkitektoniska gestaltning och hur de olika adderade byggnadskropparna samspelar som olika toner i ett ackord. De tre sammanfogade och ursprungliga byggnaderna utgör varandras förutsättning där ingen del går att undvara.

En viktig kvalitet i byggnadskomplexet är förhållandet och samspelet mellan ute och inne, som tydligast gestaltas i entréhallen med dess öppenheten och genomsiktlighet med fönsterbandet mot taket och pelarraderna som löper både inne och ute samt golvbeläggningens rutmönster som fortsätter i markbeläggningen utanför. Men också i den eleganta utrymningstrappan som står som en skulptur i pelarsalen. Idas skola har också ett stadshistoriskt värde kopplat till skolans tillblivelsehistoria med donationen och den rumsliga relationen i förhållande till den ursprungliga skolbyggnaden.

Viktiga karaktärdrag

- Byggnaden på pelare med det glasade trapphuset.
- Mellanbyggnadens fönsterband.
- Suterrängbyggnaden med dess svängda form.
- Fasaduppbyggnaden med fönster i band, färgade fasadskivor och de avslutande svarta skivorna mot taket samt de vertikala utskjutande solskärmarna.
- De platta taken.
- Samspelet med stadsrummet och parkmiljön.
- Relationen mellan ute och inne.

Interiört

- Planlösningen med de förskjutna våningsplanen och halvtrapporna.
- Den glasade entréhallen.
- Kalkstenstrappan med dess räcke och gjutna fribärande trapplopp samt kalkstenstrapporna i övrigt.
- Korridorerna med fönstren i band och de synliga bärande pelarna, runda i A-huset och fyrkantig i C-huset.
- Ursprungliga dörrpartier, med dörrar beklädda med knivskuren furuplywood och med sidoljus.
- Ursprunglig inredning i skolköken.

Skolan är ett gott exempel på arkitektur som samspekar med natur och stadsrum.

De under 1960-talet moderna materialen är en del av byggnadens karaktär och uttryck men utgör också en utmaning i underhållsarbetet.

Klassificering

Klass 2 – Skolbyggnaden med dess tre ursprungliga byggnadskroppar bedöms vara särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt och omfattas därför av PBLs förvanskningförbud, PBL 8 kap 13 §. Byggnadens värde ska vägas in om frågan om rivning blir aktuell, PBL, 9 kap 34 §.

Särskilda antikvariska hänsynstagande

Idas skola är uppförd med för tiden nya moderna material som också utgör en del av byggnadens karaktärsdrag. Material som eternit inte längre är tillåtna att användas i nya konstruktioner. Principen är dock densamma som i alla byggnadsvård att bevara de ursprungliga materialen där det är möjligt och när det blir frågan om att ersätta – att ersättningsmaterialen är så lika som det ursprungliga i utförande och karaktär.

Sammanfattning

Länsmuseet har på uppdrag av Tekniska kontoret gjort en dokumentation och karaktärisering av Idas skola. Byggnaden som ritades av arkitekt Lars Löfstedt, Boo D-son Widens arkitektkontor och invigdes 1963 är en modernistisk skolbyggnad med höga kulturhistoriska värden. Byggnaden är därmed skyddsvärd i sin helhet. Eventuella ombyggnader har att ta hänsyn till byggnadens karaktärsdrag.

Administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr:..... 176/2020

Beställare:..... Jönköpings kommun, Tekniska
kontoret

Rapportansvarig: Britt-Marie Börjesgård

Rapportgranskning: Anders Franzén

Län: Jönköpings län

Kommun: Jönköpings kommun

Stad/socken: Jönköpings stad

Fastighetsbeteckning: Lövet 3

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Pelarraderna och den glasade entréhallen och trapphuset är ett signum för Idas skola.

Referenser

Arkiv

Jönköpings kommun, Stadsarkivet.

Jönköpings läns museum (JLM)

Handlingar rörande Idas skola.

Lantmäteriet historiska kartor.

Otryckta källor

Börjesgård, Britt-Marie. *Eterniten dess uppgång och fall*. Uppsats Nordisk Industriminnesvård 1996–1997. KTH.

Tryckta källor och litteratur

Fredbrant, Melker. 1991. *Jönköpings parker*. Jönköping.

Gullberg, Améen. 1971. *Jönköpings stads historia, del III*. Jönköping.

Jernevad, Per. 2007. *Allmän bebyggelsehistoria 1950–2000 – med lokala exempel från Jönköpings kommun*. Jönköping

Jönköpingsposten. 1958-10-31. Nya Idas skola för två millioner.

Lidin, Gottfrid. 1963. *Idas skola – Yrkesskola för husligt arbete i Jönköping*. Jönköping.

Thorsén, Ingemar. 1998. *Bebyggelsen i Jönköpings kommun*. Jönköping.

Åberg, Göran (red). 1984. *Jönköpings stads historia, del IV*. Jönköping.

Åsgrim, Agneta. 1986. *Torpa i Jönköping. Kulturhistorisk utredning av en stadsdel med bebyggelse från 20- 30- och 40-talen*. Jönköpings läns museum, rapport nr 9 1983. Jönköpings kommun, Stadsarkitektkontoret 6/83. Jönköping.

Åsgrim, Agneta (red). 2008. *Visioner och vardagsarkitektur*. Jönköping.

Idas skola invigdes 1963 och är en modernistisk skolbyggnad ritad av arkitekt Lars Löfstedt. Läns museet har på uppdrag av Tekniska kontoret, Jönköpings kommun dokumenterat och utvärderat byggnaden.

